

Теегин багъчудин дун

Орден зүүгч Бурятин алчир эвранны республикн литературин болн искусствин диилврн Москвад ирдж үзүлджана. Эннь хойрдгч декад.

КПСС-н XXI хургар батлгден коммунистическ тосхлтин алдр зура күцэхин төлө цуг советск амтс ноолддж йовх, мана орн-нутгт темдгтэ бдрмүдлэ харгъддж эн байрин декад болджана. Эн декад, Бурят улс эвранны сэн дурар Арассан ханьд ирдж орад 300 джилин өбнэ байр болсн джил боджах төлөдэн чигн. манд ик ончта. Мана республикн күчкөлсчир байрин өбнлэ авчхасн даалгврумудтан күцмдгтэгээр йовчхалх деерэн КПСС-н ЦК-н Пленумд сэн диилвртэ тослгь белддж, долан джилин түрүн джилин даалгврит цагаснь өмн күцэджэчхана.

Алдр Октябрьск социалистическ революцин өмн Бурят нутг хаана Арассан түрү-зүдү, ном-сургууль уга булнгуудин негнь болсн деерэн, түүрмин бээрн бээсмн. Забайкальд туулгънд ирсн орс революционермүд демократс бурят улсин серлд ик гидг соннь медрл үлдэсмн. Забайкальд тууврт бээсн декабристнр И. А. Бестужев, М. А. Бестужев, К. П. Торсон, В. К. Кюхельбекер, И. И. Горбачевский болн нань чигн декабристнр бурят улс дунд гегэн-герлин ик өбдлмш кедж йовсмн.

Олна санан-седжлин күцлт дотран хадгьддж. түрүн нүүрт йовсн орс улсин үлмэд бурят улсин дундас Д. Банзаров, М. Хангалов, Г. Цыбиков болн нань чигн номта улс ганцар гарсмн. Дордж Банзаровин тускар энүнэ сэн үр Савельев бичсмн: Дунд азиатск кезанкин шиндлэч болсндан — европейск кирдичирин дунд бийдэн орм олсмн; бурят болсндан — билг-эрдм эн үйин хувнь болдж чадхинь үзүлсмн. Энүнэ темдгтэ онгь бурятск амтс деер тусна. Бурят улс өдгэ цагас авн бийүри онгь бгүлдж чадх аргъта болв, ягъад гихлэ адн. дундас Дордж Банзаров гарсмн.

Болв. Алдр Октябрь күртл, тер цагин йосар ним зөв эдлдж чадг чигн уга, эдлдж чадш уга чигн бээсмн. Цуг Советск йосн тогтсн бдрэс авн Бурят нутг эвранны онггэн таньдшг дүнъгэггээр сольв. Малин ард дахад, нүүггэд йовдг Бурят нутг дээнэ өмнк тавн джилмүдт түрүн йовх Советск Автономн Республикүдин нег индустриальн-колхозн республикд хуврдж одла. Бурятин орчлнъгин байн зөөр советск олн амтн эдлврт өггдлэ. Советск Союзд бээх больфрамин болн молибденэ хамгин ик бээрнд, эвранны байджулгч фабриктэ Джилинск вольфрамно-молибденовый комбинат тосхгдв. Уулин гүрин, нүүрснэ, модна болн хот-хоолн промышленность, маши тосхлгын болн тосхлтин материал гаргьлгын өдгэ цагт өбдждж йовна. Улан-Удэ балгьснд бээх Ленинэ ордентэ паровозо-вагонн заводин гаргьсн паровозмүд төмр хаалгьар йовсн үздж болхмн.

Шилин болн махна консервн механизированн заводмүдн цуг Дотак Сибириг 100 процентд, загъсна комбинатнь — 38—40 процентд теткнэ. Орн-нутгиннь селанэ адл-ахүд тосхлтин материал өдггэрн республик бас ик чинртэ. Гучн, үлү талан сай гектар газриг бүтэсн модн-зөөриг эн цагин техникэр агсгдсн 12 леспромхоз эд-бод кеджана. Республикн гүртн продуцтин 80 шаху процентинь промышленность өбнэ, күнд промыш-

ленность бдр, сб ирвас бсэд йовна.

Советск Союзин цагт республикн селанэ адл-ахүд ик гидг хуврлт болв.

Өдгэ цагт республикд 600 гар клуб болн гегэн-герлин Гермүд, олна 400 библиотек, дегтрмүдин кесг зун магазид болн кюскс. 600 гар киноустановк. гегэн-герлин хойр зун шаху предприятие, кесг зун улан шугъу, 3 музей, Ленинэ ордентэ оперин болн балетин театр, орс болн бурятск драмтеатр, бурятск ду-биигын ансамбль бээчхана. 40 гар миньгын көвүд болн күүкд художественн самодеятельностьд орлцна, теднэс кесгнь шишлн театрмүдт көдджд чадх артистнр болдж гарна.

Олн дундас төрдж гарсн мана ода чигн багь литератур болн искусств сүүлин цагт икэр цецгэрдж йовна. Керм түрүн декадт ду-биигын болн наадна йир нег театр бээсн болхла, ода хойрдгч декадт Ленинэ ордентэ оперин болн балетин театр, орс болн бурятск наадна театр, ду-биигын бурятск ансамбль орлцджана, мана билг-эрдмин ниичэн тоогьарн олдв, ян зарн ясрв. Керм 1940 джил билг-эрдмин церглэчирин голлчнь шишлн сургьуль уга артистнр бээсн болхла. ода мана артистнр консерватор, институт, хореографическ болн көгджимн училищ төгсксн улс. Эдн зөвэр күчр орс, советск болн делкэн классикүдин оперн, балетн болн наадна спектакль үзүлдж чадв. Хойр декадин хоорндж цагт оперин болн балетин танцхн театр 60 дакдж наад үзүлв.

Эвранны келн амтнн опер, балет болн спектаклин репертуар байджулхд ик онгь өггдджана. Эн декадтан Москвад мана элчир Д. Аюшевин «Побратимы» гидг орс бурят хойр улсин ни-негн иньглгь мецүлджэ, эвранны келн амтнн оперэн үзүлхмн. Эн опер бурят улс эвранны сэн дурар Арассан ханьд орад 300 джил болсн өбнд нерэгддджана. Б. Ямпилевин болн Л. Книпперин «Красавица Ангара», Ж. Ватуевин болн Б. Майзелян «Во имя любви» гидг келн амтнн опермүд болн «Князь Игорь» гидг классическ опер москвичирт эн декадт бас үзүлхвдн.

Бурятск драмин театр декадин бдрмүдтэн түрүн революц болн Забайкальд И. В. Бабушкинэ кеггэд йовсн үүлдвирг үзүлхмн. «Барометр показывает бурю» гидг Д. Батожабаин спектакль, Ц. Шагжина «Хитрый Будамшу» гидг амтнэ керсү уха болн нойна, ламин эргүг, харнъгьгүг үзүлджэ комедь үзүлгдхмн. Ода цагин колхозин багъчудин джиргьл үзүлджэ багь бичач Б. Пурбуевин «Тайфун» Цао Юй гидг наадн (билгтэ, багь наста режиссер Ц. Цыренжапов) болн А. Грибоедовин «Горе от ума» орс келэр үзүлгдхмн. Драмин орс театр эвранны декадн репертуартан В. И. Ленинэ Шишенск селанд бээх бээдл-джиргьлиннь үзүлгч И. Кычаковин бичсн «Сквозь грозы» гидг наадн болн орс классикмүдин произведеньсэс «Василиса Мелентьева» гидг наад орулв.

Бурятск ду-биигын ансамбль ик болн соннь программ белдв.

Цуг театральн медрлэ дамшлтта көдлэчир дунд ик-ик опермүдин гардгч героймүдиг билгтэ, эрдмтэ багъчуд наадджана. Улгүрлхд, «Побратимы» оперт Булгана күүкиг — Табитиг РСФСР-н ачта артистк Петрова наадна, дублернь — багь наста солистка Клара Шапова, «Красавица Ангара» балетд РСФСР-н ачта арти-

стк Раиса Сахьяновада хамдан Бурятск АССР-н ачта артист, театрин ком. сорг Петр Абашеев наадджана. Сахьянована дублернь — багь наста балерина Галина Шулунова. «Князь Игорь» оперт Игориг москвичирт «Песня табунщика» гидг кинофильмэс таньд, Бурятск АССР-н ачта артистк Владимир Манжеров наадджана.

Островскин нертэ Ленинградск театральн институт төгсксн бурятск артистнр мана театрт ирсн көдлджэчхана, теднэс кесгнь зөвэр ик-ик героймүдиг нааджацхана. Улгүрлхд, комсомолец Содном-Дагба Будажанов эн декадт «Ровесники» нааднд гол герой Эрдениг наадхмн. Кесг багь наста артистнр театрмүдин художественн советд орад, театрин бээдл-джиргьлин өслтин төлө гүдждрчхана.

Театрмүдин үзүлх номермүдэс талдан, эн декадт художественн самодеятельность икэр орлцхмн: Кижингинск аймакин олн амтнэ дуд, Тарбагатайск района Куналей селанэ крестьянск дуд, зоветинститутин болн нань чигн самодеятельн ансамбльсин бичир.

Мана билг-эрдмин Ниичэс чигн саянар белдвр кечхэв. 20 күүнэс бүрдсн зурачрин Ниичэн гүдждрдж көдлв. Декадт белдвр кеджэх цагт композитормүдиг ниичэн кесг опер болн балет бүрдэв. бичэчирин Ниичэн чигн ик көдлмш кев. Мана урн билгтэ амтсн үкл уга героическ эпос «Гэсэр» барлгддж гарв. Ч. Цыдендамбаевин бичсн Бурятск түрүн номт Доржи Банзаровин туск трилогин хойрдгч дегтр — «Вдали от родных степей» гидг роман барас гарв. Мана темдгтэ бичач, драматург, «Песня табунщика» гидг кинофильмин сценарин автор темдгтэ бичач Даширабдн Батожабай «Похищенное счастье» гидг эвранны романарн амтиг байрлулв. КПСС-н ЦК-н тууджлгч сентябрьск Пленумин (1953 дж.) хөөн бурятск дора бээх хотн-хоша ямаран кевэр онггэн сольсиг саяхн үзүлгч «Хилук наш бурливый» гидг романан багь бичач Барадий Мунгонов нерэдв.

Сүүлин джилмүдт багъчуд дундас хурц билгтэ, зөвэр олн бичэчир гарв. Теднэс кесгнь, үлгүрн, Д. Жалсараев, Ч.—Р. Намжилов, Д. Дамдинов, С. Ангааев, Ц. Б. Бадмаев, Ч. Чомбоин болн нань чигн бичэчир кесг олн саяхн: билгтэ хурц шүлгүд болн поэм бичэд, умшачирт икэр тасгдчхав. Москвад умшачирг эдн эвранны произведеньслэггэн болн царандж билг-эрдмин зуралагьан таньлдулхмн.

Декад болджах бдрмүдт московск кинотеатрмүдт бурятск бичэчирин сценарин бичсн, бурятск актермүд орлцджах кинофильмс «Песня табунщика», «Случай в тайге», «Пора таежного подснежника», «Золотой дом», «Мы живем за Байкалом» болн «Наука преобразует природу» гидг художественн документальн фильмс үзүлгдхмн.

Бидн партиньн болн правительствиннь өмн эн ик халэврин шүүвэрн сэн күцэмдгтэггээр өгхвдн, мана у теегин багъчудин саяхн, джиьнхсн дуд, теднэ герлтэ маньгьдуркдан иксн итклинь СССР-н олн амтнэ ни-негн джиргьлиннь, ленинск Коммунистическ партин келн амтнэ политикин чик хаалгьинь цуг делкэд бас нег үзүлх.

Дондоб ОЧИРОВ.

ВЛКСМ-н Бурятск обномин сеглэтр.